

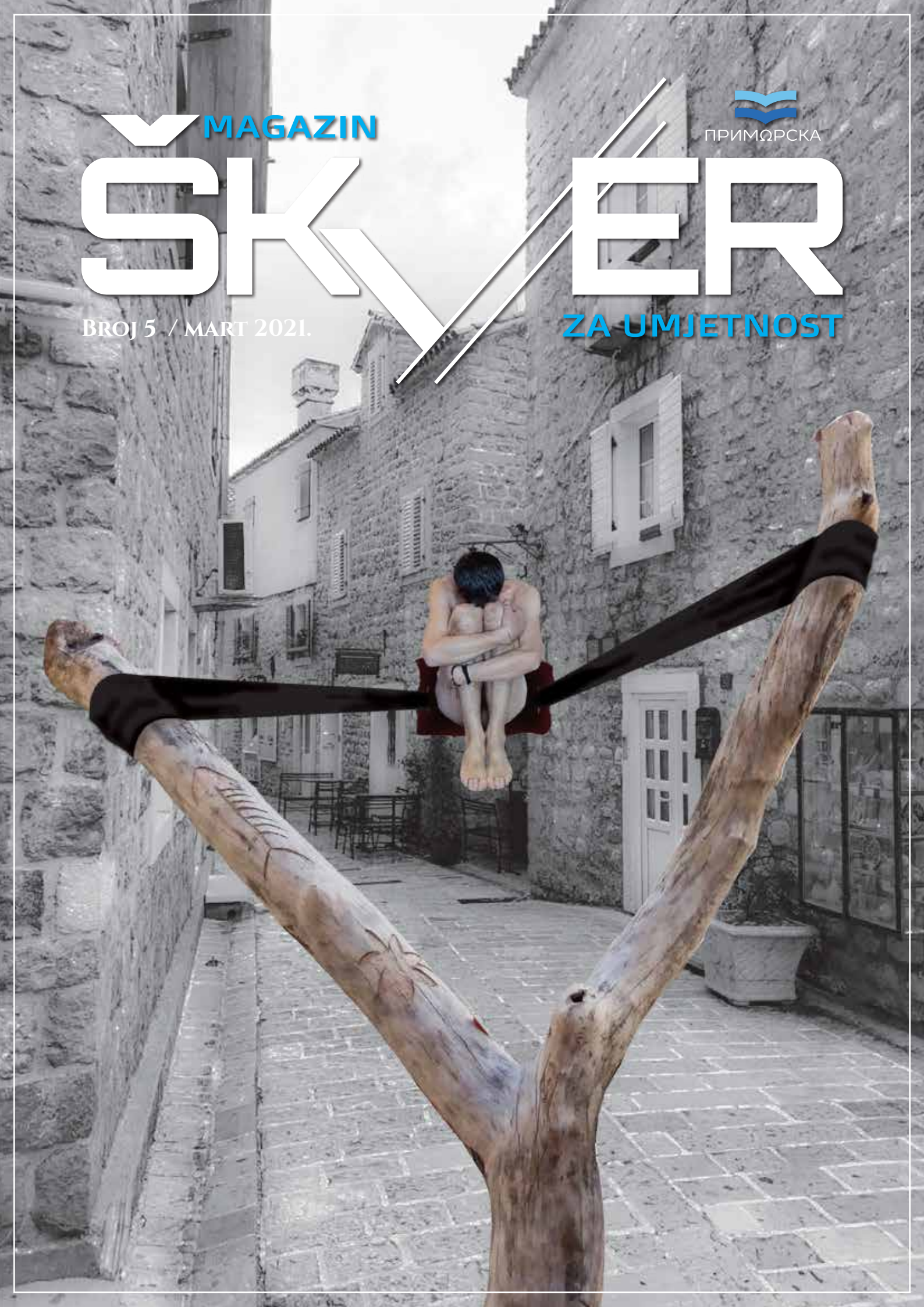
ПРИМОРСКА

MAGAZIN

SKVER

BROJ 5 / MART 2021.

ZA UMJETNOST

ŠK / ER

SADRŽAJ

1 BANKSY ILI O STVARANJU - dr Predrag Zenović	1
2 RAZGOVOR SA MILOŠEM KARADAGLIĆEM - Marko Kentera	4
3 TREBA DA IH PAMTIMO - LJUBINKA JOVANOVIĆ I MIJORAD BATA MIHAILOVIĆ - Dragana Ivanović	12
4. ROPSTVO - Lana Marović	19
5. TALANTI MLADOG VISARIONA - Blažo Kažanegra	20
6. NAVIGARE NECESSE EST, VIVERE NON EST NECESSE - Razgovor sa dr Mirjanom Blagojević, istoričarkom prava - Dušan Medin	31
7. KRIVI PALAC U DOBROTI I NJEGOVA LINIJA ŽIVOTA - Miljan Živković	43
8. O JUNACIMA I ČUDOVIŠTIMA - Jelena Papović	45
9. MODELOVANJE ŽENSKIH LIKOVA U PRIPOVIJETKAMA S. M. LJUBIŠE - Danilo Simićević	48
10. KAKO DA NAŠI GRADOVI OSTANU I IZA NAS - Razgovor sa arhitektom Srđanom Marlovićem - Miloš Boreta (nastavak iz prethodnog broja)	53
11. ČUVARI SVETLOSTI - Jelena Lazić	57
12. KNJIŽEVNA DELA U POKRETNIM SLIKAMA - Iris Banjac	62
13. BOJIMO LI SE BOGOBOJA? - Miloš Boreta	65
14. SANJAJUĆI BALKANOM - Razgovor sa Marinkom Lugonjom, likovnim umjetnikom - Marko Kentera (Nastavak iz prethodnog broja)	69
15. NOVOGODIŠNI KALENDAR - The Željko Vasović	80
16. STRIP KAO ILUSTRACIJA LITERALNE FORME - Simon Vučković	86
17. MITRU DAVIDOVIĆU - Jelena Medigović	88
18. O KULTU SV. MARIJE BOGORODICE, ZAŠTITNICE GRADA BUDVE - Lucija Đurašković	89
19. BUDVANSKI PISCI U DIGITALNOJ BIBLIOTECI - Gordana Ljubanović i Maja Simonović (nastavak iz prethodnog broja)	93
20. OVOM DIVNOM GRADU NA PONOS - Zoran Erić	99
21. SVETI DAN / JUŽNE GEOGRAFIJE - Stefan Grloman	101

Razgovor s dr Mirjanom Blagojević, istoričarkom prava - Dušan Medin

Mirjana M. Blagojević rođena je 1967. godine u Zemunu (Beograd), Republika Srbija. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, a kasnije i specijalizirala na Pravnom fakultetu beogradskog Univerziteta Union, odbranivši rad „Kotorske notarske srednjovekovne isprave koje se tiču roditelja i dece. Na istom fakultetu potom je i magistrirala na problematici „Miraz u srednjovekovnom pravu Kotora“. Rad „Pomorsko pravo Kotora i Dubrovnika po odredbama njihovih statuta“ predstavlja njenu doktorsku disertaciju, odbranjenu februara 2015. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Njena doktorska disertacija objavljena je početkom ove godine u izdanju izdavačke kuće Hera Edu iz Beograda i Društva za kulturni razvoj „Bauo“ iz Petrovca na Moru. Iako je autorka po osnovnoj vokaciji pravica, profesionalno angažovana u privatnoj praksi (advokatura) duži niz godina u rodnom gradu, već iz naslova njenih radova jednostavno je zaključiti da je u pitanju i pregalac i arhivski radnik koji u kontinuitetu, posvećeno i uspješno naučno istražuje, interpretira i publikuje tematiku vezanu za različite domene srednjovekovnog prava istočne obale Jadrana, a naročito starih primorskih gradova Kotora i Dubrovnika. U prilog tome svjedoče objavljeni naučni i stručni radovi: „Ekonomika Bokeljske mornarice“ (2013), „Trgovačka udruženja i poslovi u srednjovekovnom Dubrovniku“ (2014), „Miraz u srednjovekovnom Kotoru“ (2014), „O prćiji Paštrovki“ (2016), „Bezimena, pjesmom opjevana“ (recenzija drugog izdanja monografije Nevjesta u svadbenom krugu dr Mile Medigović Stefanović, posvećene običajnom pravu i ulozi žene u tradicionalnom svadbi Paštrovića (2016). Privrženost primorskim krajevima i problematici koja se za njih vezuje, iskazuje i kao aktivna članica Udruženja Paštrovića i prijatelj Paštrovića u Beogradu „Drobni pijesak“.

Nedavno je iz štampe izašla Vaša prva monografija Pod okriljem Sv. Nikole i Sv. Vlaha: Pomorsko pravo u Kotoru i Dubrovniku po odredbama njihovih statuta, čiju smo recenziju iz pera arhivistkinje Jelene Antović iz Kotora imali priliku da čitamo u prethodnom broju Škvera. Volio bih da ovom prilikom čujemo i riječ autorke o svom prvijencu.

Knjiga se bavi srednjovekovnom pravnom istorijom Primorja, naročito Kotora i Dubrovnika, a napisana je sa ciljem da pored pravnika, nađe put i bude zanimljiva svima onima koje interesuju srednji vek, istorija, sociologija, kao i onima koje za ovaj deo jadranske obale vezuje ljubav.

Kroz knjigu smo hteli da ukažemo na sve ono zajedničko što srednjovekovno pomorsko pravo ovih dveju primorskih komuna ima s pomorskim pravom uopšte.

Želeli smo naročito da ukažemo na osobenosti pomorskog prava medievalnih Kotora i Dubrovnika, te smo stoga naše napore usmerili tražeći sve ono šta je u njima slično, kao i ono što u pravnom poretku jednog postoji, a u drugom ne. Tako smo pokazali, da su srednjovekovne komune ovog dela Jadrana, tokom svog ekonomskog i društvenog razvoja, dale određeni doprinos razvoju prava, koji prelazi njihove lokalne okvire, ali i da podvučemo, da su pravne norme koje su regulisale život i odnose u njima, preuzete iz starijih pravnih sistema i onih političkih zajednica Jadrana i Sredozemlja koje su ranije krenule da uobličavaju svoj razvitak. I ne samo to, pravna regulativa u celoj Boki, a još u većoj meri u Dubrovniku, nastala je kao osobeni proizvod ukrštanja pravnih sistema starijih od njihove političke i pravne institucionalizacije, pre svega mletačkim, i sa društvenim odnosima regulisanim običajnim pravom stanovništva njihovih zaleđa, koje je u ove komune unosilo i svoje pravne uzuse, sa zakonima države Nemanjića, ali i neposredno kroz sistem kasno vizantijskog prava. Ovaj amalgam, koji nije bio nametan, nego se preuzimao iz žive potrebe, stopio se u poseban pravni poredak, nalikujući svojim izvornicima, ali dajući nešto što prevazilazi njihov prost zbir. Uobličen i sročen u posebnim dokumentima-gradskim statutima, isto kao i u statutima cehovskih udruženja i javnobeležničkim ispravama, daleko je nadživio vreme nastanka – srednjovekovlje, živeći aktivnom primenom do početka IX veka.

Statut kotorske komune, pored toga što je predstavljao instrument vladanja, bio je i temelj pravnog poretka, izraz individualnosti zajednice građana i simbol autonomije grada-države.

Knjiga sadrži poglavlja o Kotoru, o njegovom zalivu i zaleđu, istorijsko-ekonomskim prilikama i razvoju, opštinskom uređenju, stanovništvu, pomorskom pravu Grada, utvrđenom kroz običaj i gradski Statut, o bratovštinama, njihovom značaju, radu i delovanju, s posebnim osvrtom na bratovštinu Sv. Nikole Mornara, danas Bokeljsku mornaricu, te ukazuje na razvoj i posebno mesto tri važna pomorska centra: Perasta, Prčanja i Dobrote.

Kakvo je zapravo bilo pomorsko zakonodavstvo Kotora tokom srednjeg vijeka i kasnije?

Srednjovekovne pomorske komune, bilo s većom, bilo s manjom autonomijom, bile su prilično

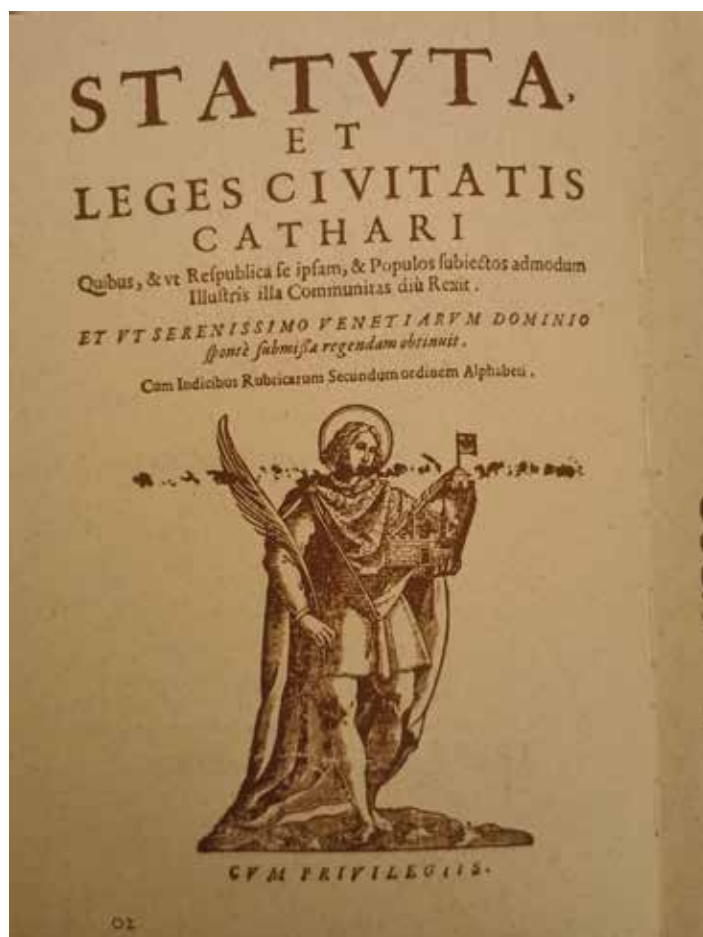

Nava „Leon Coronato“ kojom je zapovijedao kapetan Petar Smeća (zavjetna slika na otoku Gospe od Škrpjela, Perast)

zatvorene sredine, pa se dešavalo da jedna u odnosu na drugu, makar bile i u istoj državi, predstavljaju skoro inostranstvo, a ponekad, bivalo je i da između sebe zarate.

Takav srednjovekovni partikularizam, nije dozvoljavao u početku ma kakvu intenzivniju razmenu među komunama, čak ni onu u prvom susedstvu. Kako ekonomski interes uvek preovlada, tako je s razvojem robno-novčane privrede, došlo do sve većeg potiskivanja prirodne proizvodnje, što je nametnulo problem razmene u širim okvirima. Ta razmena, posebno kada je reč o srednjovekovnim primorskim opštinama, mogla je najbolje da se obavlja pomorskim putem. Ovo je, pak, iziskivalo da se takve aktivnosti smeste u pravne okvire, te je tako postupno nastajalo naše pomorsko pravo, i to najpre kao običajno, da bi se potom kodifikovalo kroz statute komuna, za čije formiranje su najvažnije dve redakcije: mletačka i dubrovačka.

Iako u svim pojedinačnim statutima gradova, nije bilo regulisano čitavo pomorsko pravo, svaka od srednjovekovnih opština, u situacijama kada konkretno pravno pravilo nije bilo ustrojeno statutom, primenjivala je ono, usvojeno statutom druge opštine, koje je podjednako važno za raspravljanje odgovarajućih odnosa i na njenoj teritoriji. To nam pokazuje da su pomorsko-pravna pravila istočne obale Jadrana, vredela za ceo ovaj deo obale (sve do primene zakonodavnog akta Editto politico di navigazione mercantile Austria, po preuzimanju bivših teritorija Mletačke Republike

od strane Dunavske monarhije), što jedino nije važno za Dubrovnik.

Tipičan primer za ovo je Kotorski gradski statut, sa desetak direktnih odredbi pomorskog prava, koji je ostalu pravnu regulativu iz ove oblasti, crpeo iz Dubrovačkog statuta. Ozbiljno razvijeni društveni i ekonomski odnosi Grada i distrikta, u vreme žive pomorske aktivnosti, u sredini koja je imala dobro o r g a n i z o v a n u pomorsko-trgovačku delatnost, popunjavala je pravne praznine i kroz presude, koje je sud donosio po običajnom pravu. Vremenom je tako, regulišući pojedine konkretne slučajeve u ustaljenoj formi sudskih odluka, nastajao pisani zakon. Iako se njihova sadržina nije crpela iz opštih normi, nego iz običajnog prava, uvrštavanjem u Statut tokom godina, postojale su tako izvor

prava-zakon. Stoga, nećemo pogrešiti, ako istaknemo, da se onovremeni Sud, prilikom rešavanja odluka u spornim predmetima iz oblasti pomorstva, više oslanjao na već donete odluke, nego na odredbe gradskog Statuta.

Iako je kotorsko plemstvo, ranije i bilo orijentisano ka moru, u vreme donošenja Statuta, to nije više bila praksa, jer se ono sve više okretalo svojim zemljišnim posjedima, proširenim imanjima, dobijenim od sizerena.

Gotovo nezainteresovano za pomorsku privredu, kotorski nobilitas je svoj Statut ostavio bezmalo lišen pomorskih odredbi. Međutim, oni kriterijumi pravde i prava, koji su se primenjivali u svakodnevnom, raznovrsnim i složenim pomorskim odnosima i sporovima, pre donošenja Kotorskog statuta, iako nekodifikovani u Statutu, nastavili su da žive, da se primenjuju i menjaju. Pošto su ih stvarala nepisana pravila, mogli su da nastave da žive i da se razvijaju, samo u svesti onih ljudi, koji su životno bili vezani za more, pa je bilo sasvim prirodno, da upravo oni budu njihovi ne samo najbolji poznavaoči, nego i tumači. Zato ćemo članove Bratovštine Svetog Nikole Mornara i sretati kao sudije izabranih sudova, koji rešavaju sporove u predmetima s pomorskim obeležjem. Ti bratimi, prilikom raspravljanja o tekućim pomorskim sporovima, nisu samo njih uzimali u obzir, nego su primenjivali i stare kriterijume, vodeći računa i o već donetim odlukama, te su u takvoj atmosferi donosili nove presude, najčešće na obostrano zadovoljstvo suprostavljenih strana.

Statut kotorske komune, pored toga što je predstavljao instrument vladanja, bio je i temelj pravnog poretka, izraz individualnosti zajednice građana i simbol autonomije grada-države. Zbog svih karakteristika koje ga krasi, zato i jeste osnovni izvor prava.

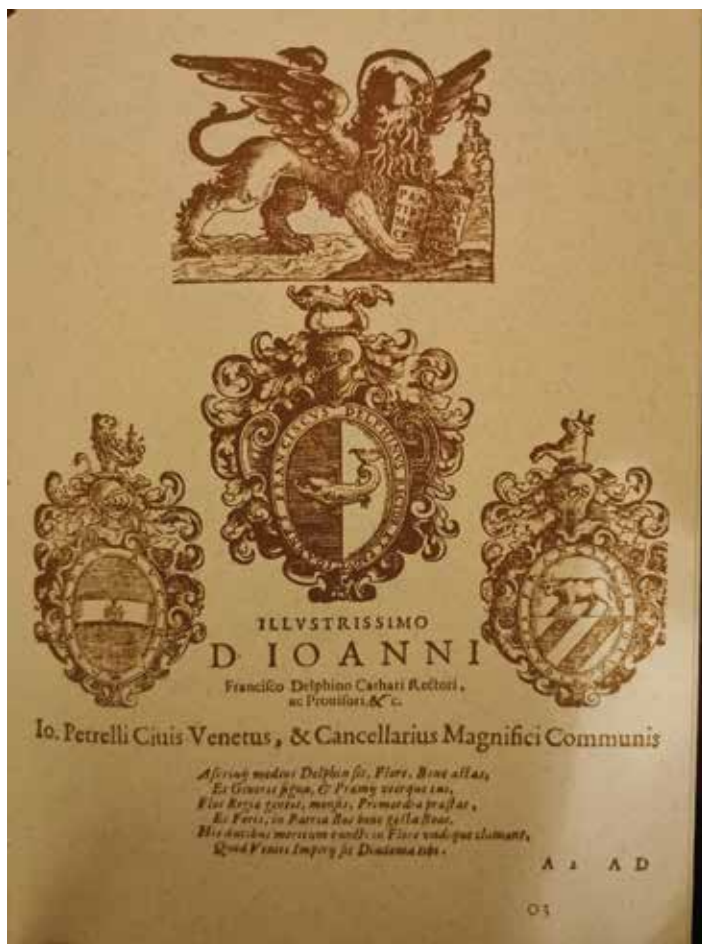
To prvo, originalno štampano izdanje Statuta, našlo se u Istorijskom arhivu Kotora, odmah po njegovom osnivanju 1950. godine, kada je uz dva velika fonda, sudsko notarski i upravno-politički, preuzeta i grada Okružnog i Sreskog suda.

U Svojoj prvoj redakciji, Statut grada Kotora, najverovatnije da je donet u prvoj polovini XIV veka, za vladavine Stefana Uroša II Milutina, ne pre 1302, a ni posle 1315. godine. Predstavljao je oličenje pune autonomije koju je Kotor imao pod srpskom vlašću.

Prvim štampanim izdanjem iz 1616. godine nije obuhvaćeno celokupno pravno nasleđe grada. Ipak, sama knjiga Statuta, predstavlja više od toga: sadrži i zatečene stare odluke statutarnog karaktera, namenjene da se trajno poštuju, ali i nove, koje su bez prekida donosila kotorska zakonodavna vijeća, koje su dodavane, sve do 1425. godine. Te nove odluke, bile su rezultat potreba gradskog života, imale su zakonsku snagu i njima su se dopunjavale ili menjale one iz ranijih vremena, stvarajući na taj način nove pravne norme. Kasnije odluke, grupisane su u dve celine, u prvu koja se pripisuje vremenu kotorske samostalnosti (1348-1420), i drugu koju su činile one iz prvog perioda mletačke vlasti (1421-1444).

U izdanju Državnog arhiva Crne Gore, a povodom 1200 godišnjice od prenosa relikvija Svetog Tripuna iz Carigrada u Kotor, 700 godina od prvog sačuvanog dokumenta na području današnje Crne Gore, koji se čuva u državnom arhivu-Istorijskom arhivu Kotora i 60 godina od osnivanja Arhiva u Kotoru, 2009. godine je objavljen Statut grada Kotora, u vidu dvotomnog izdanja. Za samu izdavačku delatnost, njegov izlazak iz štampe, predstavlja zasigurno zavidan poduhvat, ali ono što je posebno značajno jeste, da su pravnici, istoričari, ali i sama država, dobili dokument od neprocenjive vrednosti. Sem toga, objavljivanje Statuta, pružilo je mogućnost ne samo ljudima iz struke, nego i svim znatiželjnicima, da rekonstruišu privatni i javni život Kotoru u XIV i XV veku.

Iako u nevelikom obimu, odredbe kojima se uređuju odnosi koji su vezani za pomorstvo i pomorsku trgovinu, nalaze se kodifikovane u Statutu grada. Njihov značaj, rekli smo, manji je u odnosu na običajno pravo, ali smo zato, u našoj knjizi, tu uvrstili i sve odredbe koje se odnose na pomorsku trgovinu, kao i sve druge koje se posredno tiču pomorstva, trudeći se da ih po srodnosti klasifikujemo (o posadi, angažovanju mornara, odazivanju sudu, brodu, brodogradnji, havariji, najmu,

ribarima, o pomorskoj trgovini, gusarenju i pirateriji i o zabranjenim vodama).

U Kotoru se razvojem pomorskog prava nisu, osim s početka, bavile gradske ustanove. Ključni uticaj na razvoj pomorstva Boke, na donošenje odredbi pomorskog prava, imala je organizacija pomoraca, Bratovština Svetog Nikole Mornara, koja je svojim radom i normiranjem, uticala da se uobličiti, kodifikuje pomorsko pravo, i koja je 1463. godine, donela svoj Statut. Primarni zadatak bio joj je, da razvije pomorstvo, zaštiti interes samih pomoraca i obezbedi, za slučaj rata, organizovani otpor. Ovo cehovsko udruženje, imalo je organizovan odred mornara za odbranu grada, a po potrebi je formiralo i konvoj brodova za dejstvo u obalnom moru.

Nije na odmet da se primeti, da i pre nego što se pristupilo kodifikaciji

buduće prakse, da se u Kotoru koristio stručni potencijal pomoraca i brodograditelja koji je postojao u Bratovštini. Silom prilika, stalne ratne opasnosti, prisiljavale su Grad, da postane ratno pomorsko sedište i da svakodnevno bude pripravan za otpor i akciju. Prvi vidljiv primer te žive aktivnosti, bio je 1474. godine, kada su mletački Skadar, sa svih strana opkolili Turci i kada se na svaki način Venecija trudila da ga ne izgubi.

Oiginalni manuskript Statuta Bratovštine, nađen je u biskupskom arhivu, nakon velikog zemljotresa 1979, zahvaljujući don Graciji Brajkoviću. Pored nevelikog teksta koji čine same odredbe, Statut sadrži i pridodate brojne odluke Bratovštine, statutarnog karaktera, umetnute kasnije, kao i druga dokumenta-alegate, preko kojih može da se sagleda, koji su joj bili problemi od vitalnog značaja. Upravo ta izvorna grada, od izuzetnog značaja je, jer govori ne samo o načinu na koji se razvijala Kotorska mornarica, već pruža i jasniju sliku samog mletačkog doba, kada je udruženje, pored starih privilegija, steklo i brojne nove, preuzevši na sebe i neke vojne funkcije.

Statutarne odredbe nam jasno definišu, da je bratovština bila koncipirana za aktivne pomorce, da su njome mogli da upravljaju samo vlasnici nava i barkozija, upisani imenom i prezimenom zajedno uz nosivost svojih lađi, a ne i vlasnici kapitala, suvlasnici brodova i kalafati. To jasno potvrđuje i Odluka iz decembra 1631, u kojoj je precizno naznačeno, da niko iz Kotora i njegove teritorije, ne može da se bavi pomorstvom, da plovi i trguje, ukoliko nije član Bratovštine, jer je to jedini način, da svaki bratim preuzme na sebe, sva predviđena prava i obaveze, bez obzira na svoj

društveni i materijalni položaj. Obavezno članstvo nije predstavljalo samo dužnost bez ikakvih prednosti. Za uzvrat, pomoć koja je pružana bratimima, bivala je izdašna i česta, s obzirom da je organizacija raspolagala ne samo prihodom od carine, nego je ubirala i lučke takse, one za težinu tovara, kao i neke druge dažbine. Udruženje je imalo i monopol nad prodajom brodskih potrepština, pošto se radilo o robi iz njenog arsenala i imalo razne privilegije u trgovini.

U našoj knjizi želeli smo posebno da podvučemo, da su Grad i Bratovština živeli u određenoj simbiozi, da sve što se ticalo pomorstva i pomorske trgovine, nužno se vrtelo oko Bratovštine Svetog Nikole Mornara, kao i da je Grad isključivo napredovao, onda kad i Bratovština, i da su Mlečani, kada su ograničili pomorstvo Kotora, ne samo ugrozili interese Bratovštine, nego su uzrokovali, da i Kotor počne da nazaduje, nemajući drugi način za napredak.

U knjizi se bavite i pomorskom tradicijom Budve i Paštrovića. Pošto je to tema koja nije dovoljno istražena, a time ni naročito poznata, volio bih da nas detaljnije s njom upoznate.

Razvoju pomorstva Boke doprineli su i Budva i Paštrovići. Postoje četiri razloga za to: prvi, cela njihova obala je potpuno otvorena, nažalost bez ijedne prirodne luke, ako zanemarimo budvansku, koja je izložena samo severnim vetrovima; drugi, ovaj se deo primorja nalazio nedaleko od dva razvijenija pomorska središta, Kotora i Dubrovnika; treći, ovaj deo obale bio je priključen na iste kopnene puteve; i četvrti, ovaj kraj je iz nepoznatog razloga stalno bio u opasnosti od napada pirata.

Još u starom veku, na ovom delu zetskog primorja, izdvajala se Budva koja je imala posredničku ulogu između Grčke i grčkih kolonista, naseljenih na Korčuli, Hvaru i Visu.

U srednjem veku ovi krajevi su pripadali Vizantiji, zetskim vladarima i Nemanjićima, kada su Budva, a i Sveti Stefan, dogradili svoje zidine, kako bi se odbranili od napada pirata i drugih provalnika. Ostali deo Paštrovića ostao je i dalje otvoren i nezaštićen. U doba kralja Milutina i cara Dušana, Budva je dobila svoju autonomiju i svoj Statut, i utemeljila svoj gradski i pomorski život.

Srednjovekovni statut Budve, pored Kotorskog, važi za jedan od najznačajnijih pravno-istorijskih spomenika s područja današnje Crne Gore. Nastao je u doba srpskog carstva, kada se Budva nalazila u sklopu srpske države. Kao i drugi statuti ovog dela Jadrana, temelji se na običajnom pravu, uz uticaj rimsko-vizantijskog prava, prilagođen sredini i prilikama koje su vladale na ovom prostoru. Iz samog Statuta se isto vidi, da iako se radi o primorskoj komuni, da su osnovno obeležje privrednog života Budve, kroz dugi niz godina, bili agrarna proizvodnja u neposrednoj okolini, neveliko lokalno tržište unutar grada i skromna zanatska proizvodnja, kao i da za veći razvoj pomorstva, nisu postojali odgovarajući uslovi. S tog razloga su se u budvanskoj sredini formirali oni instituti, čiji su nastanak i razvoj diktirale neposredne životne potrebe.

U Statutu se samo na dva mesta pominju brodovi, kod poglavlja *Kneževe regalije* i *O dovozu žita pomorskim putem*. I pomorski put spominje se samo jednom, u glavi *O zabrani unošenja stranog vina u zemlju, bez znanja sudija*. Pored ovih citiranih odredbi, luke se pominju na još jednom mestu, u onoj *O smeću*: *Naređujemo da niko ne smije bacati smeće iz hodnika ili s terase ili ga bacati na javni put u bilo kojoj luci u gradu, pod pretnjom kazne od 12 dinara, od čega polovina pripada sudu, a polovina opštini.*

Očigledno je, da se ovde ne radi o velikim gradskim lukama, nego o uvalama. Nedostatak odredbi pomorskog prava u Statutu, vodi ka zaključku, da je pomorstvo u ovoj srednjovekovnoj komuni bilo skromnih razmera, ali je s druge strane, kroz same odredbe istaknuto, da se stanovništvo bavilo trgovinom, opet neraskidivom od pomorstva.

Nakon smrti cara Dušana, Zetom su vladali Balšići, za koje je Budva bila glavna tržnica, živa i napredna, jer je naročito kopnenim putevima, bila dobro povezana sa drugim mestima i rudnicima u bližem i daljem zaleđu. Balšići su izvozili rude, so i druge proizvode, i ponajviše trgovali s Kotorom i Dubrovnikom. So je predstavljala unosnu i traženu robu, pa su ovi gospodari imali čak 29 solana. Trgovina ovom namirnicom, omogućila je Budvi da stekne 4 ratna i 8 trgovačkih brodova.

Zbog bojazni od Turaka, 1423. godine, isto kada i Kotor, i Paštrovići su se dobrovoljno predali Mlečanima, dok je Budva isto učinila nešto kasnije, 1435. U Ugovoru koji su Paštrovići zaključili s Venecijom, na galiji Frančeska Bemba, Mlečani su im priznali pravo na samoupravu, obavezujući se svečano, da će ih braniti od neprijatelja, kao i da će ih na svakom mletačkom trgu, osloboditi od carina za sve paštrovske proizvode. Za uzvrat, Paštrovići su za Veneciju morali da obavljaju vojničku službu bez plate i nagrade, na potesu od Bara do Kotora, i još po 8 dana u skadarskoj oblasti. S ovako stečenim privilegijama, Paštrovići su najradije putovali u Veneciju, jer im je to tržište bilo najisplativije. U samom gradu, imali su svoje mesto u luci, gde su pristajali i gde su im brodovi bili oslobođeni lučkih dažbina. Pored ovih daća, nisu plaćali doprinos ni za ratnu galiju.

Ove povlastice, došle su ne samo zato što su Paštrovići bili odlični vojnici i branioци od Turaka, nego zato što se od ljudi iz Budve i Paštrovića, koji su svakodnevno plovili do albanskih luka, na lak način dolazilo do informacija o turskim namerama.

U mletačko doba, u Budvi je radilo neveliko brodogradilište, gde su se gradili brodovi za obalnu plovidbu. Iz dokumenata XVII veka, postoje svedočanstva o pomorskoj trgovini Budve i Paštrovića: sirom, maslinama, ujem, vinom, rakijom, suvim smokvama, sušenom ribom i mesom, lojem, vunom, kožom, voskom, medom, solju i slanom ribom, koja se odvijala uglavnom Sredozemljem, a ponekad i u luci Carigrada.

Zbog morejskog rata (1683-1699) i sve češćih bitaka s Turcima na moru, a pogotovo s ulcinjskim piratima, Venecija je počela naročito da poklanja pažnju Budvi i paštrovskoj obali. Ratna galija i mletački brodovi, tada više nisu bili dovoljni da kontrolišu vode, pa su mletačke vlasti odlučile, da naoružaju fuste i feluke, kako bi spremnije napadali turske vode i nanosili štetu Turcima.

U XVIII veku, Budva je i dalje važila za značajnu vojnu i saobraćajnu bazu. Posedovala je pomorske magacine s hranom i brodskom opremom. Pored toga, u Petrovcu je bio lazaret, gde su izdržavali karantin brodovi koji su dolazili iz turskih luka. U to doba, bilo je 9 kapetana i 24 patrona, među njima Nikola Anzulović, čijim je brodom Njegoš krenuo za Rusiju, kao i Krsto Bečić, Ivo i Petar Medin, Marko Perazić, Dimitrije Roza... Za vreme Napoleonovih ratova, Budva i Paštrovići su bili izloženi permanentnim rekvizicijama i nemirima, što se prirodno loše odrazilo i na pomorstvo. Ostalo je zabeleženo, da su Paštrovići 1808. godine, imali 6 kapetana duge plovidbe i 287 mornara i veslača.

Stevan Luketić, Napeta vertikalna, željezo, 400x180x180 mm, 1959.

Zahvaljujući, prije svega, trgovini koja je uspostavljena pomorstvom na Mediteranu, došlo je i do bogaćenja naših krajeva, razvoja i unaprjeđenja raznih društvenih i kulturnih tekovina. Drugim riječima, reklo bi se da je pomorska trgovina otvarala put opštem prosperitetu Primoraca, zar ne?

Pomorska aktivnost Kotor, dakako, datira od samog njegovog osnivanja, ali njen razvoj nismo u mogućnosti da pratimo zbog nedostatka izvora. Neke tragove o ovome, imamo u starim legendama, ali realno ih imamo u isprava, i to u Ugovoru s Omišanima iz 1167, iz vremena vizantijske vladavine. Iz njega možemo da saznamo da su Kotorani i Omišani imali vrlo živ promet. Dokument nam je značajan, s dva razloga: govori o postojanju jedne razvijene trgovačke mornarice, ali isto tako i da je Kotor išao u piratske akcije. Posle ovog Ugovora, javljaju se i ostali, s Dubrovnikom, tokom XII veka, među njima i onaj iz 1257. godine, kojim je utvrđeno međusobno oslobađanja od carina, ali i drugi iz 1279, koji ukazuje na vrlo razvijene trgovačke forme, na koršćenje tuđeg broskog parka, na trgovačka udruženja i na mešetarenja. Kotor je s Grčkom i Albanijom, osim njih i s Ankonom, posebno imao stalne, dugotrajne, dobre i uhodane trgovačke poslove, što svedoči i Ugovor iz 1350. godine, o uzajamnom oslobađanju od carina. Izdvojili bismo i onaj raniji, s Barijem iz 1195, kojim je Kotorska opština oslobođena taksi ancoraticum i plateaticum. Tu praksu da ugovaraju međusobne olakšice i s drugim gradovima, nastavili su Kotorani i kasnije.

Finansijske moćne, iskusne i spretne građanske kuće Kotor, vladale su na svim pijacama, držači finansije i carinarnice u svojim rukama i na taj način, značajno uticale na Srbiju. Zapravo, prvi veliki trgovački talas koji je obogatio Kotor, krenuo je u XIII i XIV veku, možda i ranije, za vreme vizantijske vladavine, kada su nicali impozantne građevine, među njima i crkva Svetog Tripuna. Grad je u nemanjićkom periodu, pre svega karavanskim putevima, bio vezan za balkanske trgovačke centre, sa širim i udaljenijim zaleđem, za Srbiju, Bugarsku, Rumuniju, te Ugarsku. Ta kopnena trgovina, zajedno s prekomorskom, ali i kontrabanda, doprinela je da se Kotor ekonomski i kulturno razvije.

U prvoj polovini XV veka, kotorski brodovlasnici, definitivno više nisu bili plemići, nego građani, a među njima je bilo i običnih mornara. S razvojem pomoraca građana, razvijalo se ne samo pomorstvo u Zalivu, nego i druge delatnosti na njegovoj teritoriji. Ti, trgovci-pomorci, nisu samo investirali svoja sredstva u pomorske poduhvate, nego su gradili kuće, kupovali zemljišta i za kamatu od 6%, davali zajmove u razne trgovačke svrhe. Izuzetno vešti i okretni, podigli su trgovačke transakcije na veoma visok nivo, shvatajući da je mrtav kapital najskuplji, i da zbog toga mora stalno da se obrće-investira i reinvestira u različite poslove. Nije smelo da se dozvoli, tako, da brod bilo gde plovi prazan, nego se iz luke u luku kretao s različitim teretima, menjajući zakupce i trgovce, koji su između sebe sravnjivali transakcije začuđujuće složenosti.

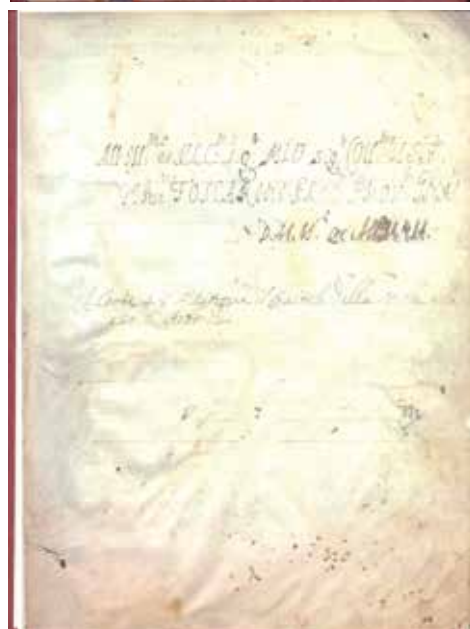
Ti unosni poslovi, ali i privilegije zbog javnih poslova i ratnih zasluga za državu, koji su doneli Zalivu enormno bogatstvo, vidljivi su i kroz razne istorijske događaje, među kojima je strahovita pohara Perasta iz 1624. godine, koja je imala za cilj, da se otme nagomilano blago iz peraških domova, i gde je vrednost opljačkanog novca, zlata i srebra, kao i dragocenosti iz kuća i bogomolja, iznosila preko 100.000,00 dukata. Ništa manji dokaz predstavljaju i svedočanstva zidana u kamenu. Katedrala Svetog Tripuna i danas predstavlja simbol grada. Poštuju je ne samo pod Sv. Ivanom, nego i na širem području, na kome se prostire njen verski i umetnički uticaj. Njena

arhitektura, strukturni sistem i skulpturna dekoracija, bez prekida su bili inspiracija za graditelje i kamenoresce raških hramova. To se pogotovo vidi na primeru krstastog svoda, ojačanog jakim rebrima, u Đurđevim stupovima, Studenici i Žiči, kasnije malo modificovanog u Dečanima. Ovu poslednju, velelepnu građevinu, mauzolej, posvećenu Kristu Spasitelju na Dečanskoj Bistrici, gradio je vajar, kamenorezac, teolog i franjevac, Vita Kotoranin. S druge strane Zaliva, na Prčanju, na ponos svih pomoraca čijim je prilozima zidan čitavih 124 godine, dominira monumentalni Bogorodičin hram sa stepeništem. Projektovao ga je Bernandin Makarucio, a njegovu gradnju, odobrio je poslednji mletački dužd, Lodovik Manina. Pored drugih brojnih crkava, među kojima je i Peraška Gospa od Škrpjela i kotorskih, Svete Marije od rijeke i Svetog Mihaila, tu su i impozantne palate Bizanti, Beskuća, Buća, Pima, Drago, Vrakjen, Grgurina i Grubonja.

Skoro dvije decenije istražujete pisanu gradu i različitu problematiku srednjovjekovne pravne, društvene i kulture istorije Primorja. To činite posvećeno, s ljubavlju i izuzetno uspješno. Recite nam za kraj koje još primorske teme istražujete i gdje se sve čuvaju pisani izvori koje konsultujete.

Tokom ovih sedamnaest godina, koliko se bavim pravnom istorijom Kotorske komune, pored pomorskog prava, moje polje istraživanja, bilo je usmereno pre svega na odnose roditelja i dece u medievalnim notarskim ispravama, ali i mirazu Kotoranki, Dubrovkinja i Budvanki. Volela bih da se ovoj poslednjoj temi vratim, da ukažem na eventualne sličnosti i razlike miraza, ali i položaja u porodici i društvu, kod Budvanke i Paštrovke.

Gradu za knjigu o pomorstvu, ali i inače za svoje radove, crpela sam iz Kotorskog, Dubrovačkog i Biskupskog arhiva u Kotoru, sudsko-notarskih spisa, Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, Zavoda za historijske nauke HAZU u Zagrebu, ličnih dokumenata, kao i šire litarature.

Stevan Luketić, Skulptura III/63, aluminij, 800x300x90 mm, 1963.

Magazin ŠKVER - on line izdanje

www.skvermagazin.me

Izdavač: NVU Primorska

Za izdavača: Nemanja Kuljača

Redakcija: dr Predrag Zenović, predsjednik,

Boris Mišković, Stanka Rađenović, Marko Kentera,

Merin Smailagić, Dragana Ivanović, Željko Vasović, Snežana Bajčeta

Glavni urednik: Marko Kentera

Lektura, korektura i redaktura: Snežana Bajčeta

Likovni urednik i autor naslovne strane: Merin Smailagić

E mail: skvermagazinbudva@gmail.com

*U magazinu su korišćene reprodukcije
iz Monografije: "Stevan Luketić 1925-2002"*

[/skvermagazinbudva/](#)

CIP - Каталогизacija y публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 2704-5218 = Škver magazin
COBISS.CG-ID 15355396

